

УДК 343.22

S. Matvieiev

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE STUDY OF A SUBJECT OF A CRIME IN CRIMINAL LAW

С.В. Матвеев

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Постановка проблеми. Питання дослідження суб'єкта злочину в сучасних умовах розвитку українського суспільства та кримінального законодавства не втрачають своєї актуальності, оскільки ця кримінально-правова категорія є найбільш схильною до змін як у теорії, так і на практиці. Однак постають питання відсутності методологічних основ визначення суб'єкта злочину, співвідношення понять «суб'єкт злочину» та «особистість злочинця», неоднозначне використання певних термінів (наприклад, «приватна особа»), що на практиці іноді призводить до певного непорозуміння. Наявність іноді суперечливих підходів до класифікації суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці та судовій практиці, звісно, не сприяє судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами.

Теоретико-методологічне дослідження суб'єкта злочину, окреслення певного кола методологічних проблем у науці кримінального права може мати практичне значення при удосконаленні кримінально-правових норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження суб'єкта злочину мають досить значну теоретичну розробку в кримінально-правовій науці. Певні аспекти, в тій чи іншій мірі, розглядали такі вчені, як: В.І. Андрейцев, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, А.М. Бойко, Ф.Г. Бурчак, Т.Д. Бушуєва, С.Б. Гавриш, С.А. Голуб, В.Г. Гончаренко, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, В.К. Матвійчук, В.Л. Мунтян, В.Д. Пакутін, В.Г. Розенко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, С.В. Трофімов, Я.М. Шевченко, Ю.С. Шемшученко та ін. Проте досі відсутні ґрунтовні пропозиції щодо вирішення низки термінологічних проблем, узгодження деяких аспектів класифікації суб'єктів злочину й удосконалення кримінального законодавства з цього приводу в цілому.

Мета статті полягає у з'ясуванні деяких теоретико-методологічних аспектів дослідження суб'єкта злочину в кримінальному праві.

Основні результати дослідження. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення злочину певного віку, що винно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [16, с. 348]. Слід зазначити, що в КК України 2001 р. у ч.1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [1], також у ч. 2 ст. 18 КК сформульоване визначення спеціального суб'єкта: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [1]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального – ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад злочинного діяння й застосування до особи покарання. Саме тому в судовій практиці досить часто виникає ситуація, коли суб'єкт складу злочину потребує значного дослідження.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. Під методологією розуміють насамперед вчення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічної організації, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [4, с. 164]. Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В. Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, а скоріше за все, і про суб'єкт досліджуваного злочину з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [11, с. 12].

Термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання [22, с. 365–367]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів всезагальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики [23, с. 13–14]. Крім того, під методологією розуміють систему принципів наукового дослідження, оскільки методологія визначає, якою мірою зібрані факти можуть слугувати і відповідати об'єктивному знанню [25, с. 24].

Формування цілої низки методологічних основ учення про суб'єкт злочину відносяться до теорій і правових поглядів І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха, І.Г. Фіхте та інших дослідників права, які мали великий вплив на розвиток правової думки в Україні. Так, у філософії І. Канта інтерес викликає: осмислення злочину і особи, що його вчинила; переконання, що злочин вчиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); що суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [6, с. 120–137]. Натомість за кримінально-правовою теорією Г.В.Ф. Гегеля: злочинець – це не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права; воля і мислення являють собою щось єдине, тому що воля не що інше, як мислення, яке перетворює себе в наявне буття і при цьому наявність волі є загальною умовою інкримінування; осудність як властивість

особи, що вчинила злочин, свідчить про те, що суб'єкт як мисляча істота, знав і хотів діяти певним чином [21, с. 89–165]. А. Фейербах вважав, що злочин вчиняється не з чуттєвих спонукань, а із свавілля вільної волі (як дія вільної волі злочинця) [20, с. 16–30]. І.Г. Фіхте наполягав на тому, що злочин залежить від свободи волі людини [14, с. 165].

За дослідженнями А.А. Піонтковського, кримінально-правові погляди І. Канта на проблему суб'єкта злочину були ідеалістичними, натомість це ж питання Г.В.Ф. Гегелем розглядалося по суті в сфері абстрактного права, а погляди А. Фейербаха були антиісторичними, тобто формувалися на основі методології критичної філософії [14, с.17].

Багато питань, в тому числі тих, що стосуються суб'єкта злочину і відроджені у філософії І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, І.Г. Фіхте, в подальшому розроблялися й досліджувалися різними правовими школами. Так, найвидатнішими теоретиками класичної школи кримінального права, що виникла в Європі у другій половині XVIII – на початку XIX ст., поряд з А. Фейербахом, були К. Біндінг (Німеччина), Н. Россі, О. Гарро (Франція). В Україні такий напрямок виник у XIX–XX ст. завдяки професору А.Ф. Кістяківському, в Росії представниками цього напрямку були М.С. Таганцев, Н.Д. Сергієвський. Ця школа кримінального права базувалася на метафізичній, ніким і нічим не обумовленій свободі волі особи і відсутності кримінальної відповідальності неосудних. Протилежних поглядів дотримувалися представники антропологічної школи кримінального права, що виникла наприкінці XIX ст. (засновники: Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін.), які, спираючись на методологію вульгарного матеріалізму і позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, розробляли вчення про злочинну людину. Іншими словами, антропологи стверджували, що злочини вчиняються незалежно від суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Представники соціологічної школи кримінального права (кінець XIX – початок XX ст.) А. Прінс, І.Я. Фойніцький та ін. виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії обумовлені соціальними факторами злочинності [24, с. 30]. По суті, вони заперечували інститути кримінального права, вчення про склад злочину, не проводили різниці між поняттями: «осудність» і «неосудність». Злочинне діяння розглядалось як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму і позитивізму. Вони вважали, що будь-який злочин вчиняється фізичною особою (людиною). Якщо розглядати проблеми дослідження суб'єкта злочину з позиції методології теоретичних концепцій в українському і російському кримінальному праві, то, незважаючи на різне ставлення дореволюційних вітчизняних криміналістів до філософських і кримінально-правових теорій, у більшості своїй вони були єдині в тому, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Проблема осудності і неосудності особи, яка вчинила злочин, що є однією з основних у теорії кримінального права стосовно суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по-різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї із його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифі-

кацій злочинних елементів або до розгляду їх вікових особливостей з позицій особистісних особливостей злочинця. Звичайно, питання свободи волі, осудності, неосудності тощо, пов'язаних з поведінкою людини в суспільстві, неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно зв'язані різні інститути кримінального права [7, с. 115; 11, с. 17–18].

В історичному аспекті представляє інтерес методологічний і теоретичний аналіз суб'єкта злочину в кримінальному праві й кримінальному законодавстві в радянський період розвитку СРСР і її складової Української РСР. Ю.А. Красіков зазначав, що після жовтневої революції доктрина соціалістичного права увібрала в себе реакційні положення соціологічної школи права, перекрутивши багато в чому класичний напрямок [7, с. 35]. В перші роки існування радянської держави увага до вивчення суб'єкта злочину юристам майже не приділяється. Це було пов'язано з тим, що кримінальне законодавство потребувало кардинальних змін [11, с. 18]. В цей період наука кримінального права з нових методологічних позицій почала переосмислювати кримінально-правові теорії, в тому числі й ті, що стосуються суб'єкта злочину. Але зв'язку з відсутністю в теорії кримінального права послідовного, стрункого вчення про суб'єкт злочину вченими допускалися методологічні помилки в характеристиці його ознак. Традиційно суб'єкт злочину характеризувався як один із елементів складу злочину [11, с.18]. На думку О. Ф. Шишова, в підручнику з кримінального права 1938 р. був допущений ще один методологічний прорахунок, який полягав у тому, що соціальна суть інституту розглядалася в розділі «Суб'єкт злочину» [24, с. 87].

Загальновизнаною думкою є та, що висвітлення питань методології в кримінально-правових дослідженнях і літературі цього ж напрямку щодо суб'єкта злочину обмежувалося лише вказівкою авторів на діалектичний матеріалізм як всезагальний метод наукового пізнання, а приватно-наукові методи залишалися поза увагою і потребували дослідження. Важливе значення для розуміння теоретичних і методологічних проблем поняття «суб'єкт злочину» мало дослідження радянськими та сучасними фахівцями в галузі кримінального права філософського поняття свободи, волі в її матеріалістичному розумінні, а також таких ознак суб'єкта злочину, як вік, осудність і неосудність.

У науці кримінального права, як зазначалося раніше, склад злочину є необхідною і достатньою підставою притягнення осудної особи, що вчинила злочин, з урахуванням установленого законом віку до кримінальної відповідальності. Структурну основу складу злочину складає: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [3, с. 162]. В той же час А. М. Трайнін наполягав на тому, що суб'єкт злочину не може розглядатися в системі елементів складу злочину, тому що людина не є елементом вчиненого нею злочинного діяння [19, с. 191]. Позиція А. М. Трайніна не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права. Суперечливим у теорії кримінального права є також твердження, що осудність і вік суб'єкта злочину не можна розглядати як ознаки, що відносяться до складу злочину (А.Н. Трайнін, Б.С. Никіфоров та ін.). На переконання Н.С. Лейкіної, включення осудності і віку до числа основних ознак суб'єкта не є перетворенням злочинця в елемент

вчиненого ним злочинного діяння, це можливість спробувати дати більш об'єктивну і всебічну характеристику конкретного складу злочину [8, с. 229–234]. Проте, на думку В.Г. Павлова, з якою слід погодитися, така позиція Н.С. Лейкіної є сумнівною [11, с. 19].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Вік як ознака суб'єкта злочину глибоко вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й із соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України наступає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно. Справа в тому, що за деякі злочини, не оговорені в законі, кримінальна відповідальність може наступати з 18 років або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. Зважаючи на це, в кримінальному законі доцільно зробити конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років.

Однією з ознак суб'єкта злочину, яка потребує акцентованого дослідження суб'єкта в теорії кримінального права, є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [16, с. 204]. Очевидно, що проблеми визначення осудності в сучасній кримінально-правовій науці потребують найскорішого вирішення. Теоретична і практична зацікавленість проблемами осудності та їх значимість обумовлені насамперед тим, що вони охоплюють складну форму суспільного буття й соціальної діяльності людей (йдеться про їхню здатність бути винними й відповідальними за свідомі цілеспрямовані вольові вчинки).

Важливою стороною дослідження суб'єкта злочину є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються.

Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не тотожні. Крім того, вони мають різний обсяг: поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [11, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [14, с. 23]. Суб'єкт злочину – термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [11, с. 23]. Натомість особистість злочинця як більш об'ємне поняття, розкривається через соціальну сутність особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ,

що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежить в основі злочинної поведінки [11, с. 23].

Крім того, існує також проблема класифікації суб'єкта злочину, адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [13, с. 522; 18, с. 131–141 та ін.]. Інші вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [15, с. 9]. Також існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [12, с. 42]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [2, с. 830–899; 17, с. 120 та ін.].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Положення, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину. Наприклад, іноді для позначення суб'єкта злочинного діяння деякі автори використовують поняття «приватна особа», що призводить до певних термінологічних проблем.

Так, В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський та ін. при визначенні суб'єкта злочину використовують термін «приватна особа». Більш слушною є позиція В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [9, с. 70]. При цьому слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не отримав розробки. У науковій літературі не надано пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим, розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентує увагу В.К. Матвійчук [9, с. 70].

Поняття «приватна особа» і «службова особа» відносяться до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин) [10, с. 63]. Отже, повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто має бути відсутня пустота, відсутність наповнення цього поняття). При діленні поняття «суб'єкт злочину» сума об'ємів понять-ділників «службова», «неслужбова» і «приватна» особа має бути рівною об'єму (обсягу) діленого поняття [10, с. 64]. Отже, приватна особи як суб'єкта злочину – це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності [10, с. 64].

Ще одним термінологічним питанням, яке потребує уточнення, є використання для позначення суб'єкта злочину поняття «громадянин». Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину В. Пакутін використовує поняття «громадяни, поряд із службовими особами» [12, с. 28]. В цьому питанні більш обгрунтованої точки зору дотримується В.К. Матвійчук, який зазначає, що «використання терміна «громадянин» в поєднанні з службовими

особами як складових суб'єкта злочину неправомірно» [9, с. 93]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину [9, с. 93], а також до повного відторгнення їх один від одного, адже очевидно, що службові особи є також громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка – неповнота ділення [9, с. 93]. Це може стати істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, іноземних громадян, неслужбових і приватних осіб.

Окремо слід зазначити, що поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як вірно зазначає С.Б. Гавриш, для більшості злочинів дійсно недостатній, тому що не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [5, с. 484]. Скоріше за все це так, оскільки цей термін є певною абстракцією, позбавленою соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

Вважаємо, що теоретико-методологічне вирішення низки зазначених у статті питань про суб'єкт злочину повинно передусім сприяти практиці боротьби з цими злочинами. Але розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи, які піддаються оцінці зі сторони кримінального закону.

Значущість розглянутих питань опосередковано підтверджується зацікавленістю ними на рівні міжнародного наукового простору. Деяким аспектам приділялася певна увага й на міжнародному науковому рівні. Відповідні проблеми в тій чи іншій мірі знайшли певний відгук у зарубіжних науково-правових джерелах і на міжнародних практичних конференціях [26; 27; 28; 29; 30].

Висновки. Наведений у статті аналіз формування методологічної основи визначення суб'єкта злочину й окреслення основних теоретико-методологічних проблем, пов'язаних з його класифікацією, дають змогу зробити висновок, що в кримінально-правовій науці й досі не завершено формування методологічної бази вирішення цього питання. Розробка такої методологічної основи повинна сприяти вирішенню більшості проблем у судовій практиці, пов'язаних як із визначенням суб'єкта злочину, так і його класифікацією.

На окрему увагу дослідників заслуговують проблеми визначення основних ознак суб'єкта злочину (вік та осудність), які добре вивчені, але потребують урахування реалій сьогодення.

У сучасній науці кримінального права існує велика кількість іноді суперечливих підходів до класифікації суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці та судовій практиці, трапляються випадки використання невинуватого термінологічної бази, що, звісно, не сприяє судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]; станом на 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.

2. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України : науково– практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К., 2003. – С. 830–899.
3. *Брайнин Я.М.* Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Яков Маркович Брайнин. – М. : Госюриздат, 1963. – 281 с.
4. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1970. – Т. 9 : ЕВКЛИД–ИБСЕН. – 1972. – 986 с.
5. *Гавриш С.Б.* Уголовно–правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / Степан Богданович Гавриш. – Харьков : Основа, 1994. – 640 с.
6. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
7. *Красиков Ю.А.* Доктрина русского уголовного права : источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства : тез. докл. науч. конф., (г. Москва, 27–28 января 1994 г.) / под ред. С. В. Бородина и др. – М., 1994. – С. 34–36.
8. Курс советского уголовного права : [в 6 т.] / под ред. А.А. Пионтковского, П.С. Ромашкина, В.М. Чхиквадзе. – М. : Наука, 1970. – Т. 2 : Часть общая. Преступление / авт. тома : Андрей Андреевич Пионтковский. – 1970. – 516 с.
9. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально–правової охорони навколишнього природного середовища : [монографія] / Валерій Константинович Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.
10. *Матвейчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1992. – С. 62–64.
11. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / Владимир Григорьевич Павлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 318 с.
12. *Пакутин В.Д.* Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность. – 1978. – № 11. – С. 40–42.
13. *Пионтковский А.А.* Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права : в 6 т. / [редкол. : А.А. Пионтковский и др.]. – М., 1971. – Т. 5. – С. 513 – 544.
14. *Пионтковский А.А.* Уголовно–правовые воззрения И. Канта, А. Фейербаха, И. Фихте / Андрей Андреевич Пионтковский. – М. : Профобразование, 1971. – 112 с.
15. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. – 1982. – № 7. – С. 7–10.
16. Полный курс уголовного права: [в 5 т.] / под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. – СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Прес, 2008. – Т. 1 : Преступление и наказание. – 2008. – 1133 с.
17. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / Александр Яковлевич Светлов. – К. : Наукова думка, 1978. – 304 с.
18. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В. Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. – Х., 2001. – С. 130–141.

19. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления / Арон Наумович Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – 191 с.
20. *Фейербах П.А.* Уголовное право / Павел Анзельм Фейербах. – СПб. : Медицинская тип.; тип. Гос. комерц–коллегии; тип. Имп. воспит. дома, 1810. – 616 с.
21. *Філіпчук Г.Г.* Словник термінів з питань екології та безпеки життя і діяльності: [навч. посіб.] / Георгій Георгійович Філіпчук; ред. Б.Г. Чижевський, І.Б. Жилияєв; Київський міжнародний ун–т, Український мовно–інформаційний фонд, Інститут педагогіки АПН України, Всеукраїнська екологічна ліга, Інститут безпеки суспільства і людини. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 752 с. – (Словники України).
22. *Философский энциклопедический словарь* / [гл. ред. : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
23. *Шабалин В.А.* Методологические вопросы правоведения. В связи с теорией и практикой социалистического управления / Владимир Александрович Шабалин. – Саратов : Сарат. ун-т, 1972. – 226 с.
24. *Шишов О.Ф.* Становление и развитие науки уголовного права в СССР : Пробл. Общей части (1917–1936 гг.) : [учеб. пособие] / Олег Федорович Шишов : науч. ред. В.А. Владимирова. – М. : Б., 1981. – Вып. 1: 1917–1920 гг. – 1981. – 85 с.
25. *Ядов В.А.* Социологическое исследование. Методология. Программа. Методы / Владимир Александрович Ядов; АН СССР. Ин–т конкретных социальных исследований. – М. : Наука, 1987. – 239 с.
26. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8–12. – P. 1–4.
27. *Diario Oficial de 27 de enero de 1984.* – P. 80–101.
28. *Jozeph Raz.* Concept of a Legal System / Raz Jozeph. – Oxford, 1970. – 70 p.
29. *Kiss A.* Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.
30. *Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demohratischen Republik. Allgemeine Tell.* – Berline, 1957. – 312 s.

REFERENCES

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku [Elektronnyi resurs] ; stanom na 2011 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
2. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu.V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy : naukovo– praktychnyi komentar / [Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in.] ; za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K., 2003. – S. 830–899.
3. *Brajnin Ja.M.* Ugolovnaia otvetstvennost' i ee osnovaniia v sovetskom ugolovnom prave / Jakov Markovich Brajnin. – M. : Gosjurizdat, 1963. – 281 s.
4. Bol'shaja Sovetskaja Jenciklopedija : v 30 t. / gl. red. A.M. Prohorov. – [3–e izd.]. – M. : Sov. jenciklopedija, 1970. – T. 9 : EVKLID–IBSEN. – 1972. – 986 s.
5. *Gavriš S.B.* Ugolovno–pravovaja ohrana prirodnoj srody Ukrainy. Problemy teorii i razvitija zakonodatel'stva / Stepan Bogdanovich Gavriš. – Har'kov : Osnova, 1994. – 640 s.
6. *Gegel' G.V.F.* Filosofija prava / Georg Vil'gel'm Fridrih Gegel'. – M. : Mysl', 1990. – 524 s.

7. *Krasikov Ju.A.* Doktrina ruskogo ugovnogo prava : istochniki i tendencii razvitija / Ju.A. Krasikov // Sovremennye tendencii razvitija ugovnoy politiki i ugovnogo zakonodatel'stva : tez. dokl. nauch. konf., (g. Moskva, 27–28 janvarja 1994 g.) / pod red. S.V. Borodina i dr. – M., 1994. – S. 34–36.

8. Kurs sovetskogo ugovnogo prava : [v 6 t.] / pod red. A.A. Piontkovskogo, P.S. Romashkina, V.M. Chhikvadze. – M. : Nauka, 1970. – T. 2 : Chast' obshhaja. Prestuplenie / avt. toma : Andrej Andreevich Piontkovskij. – 1970. – 516 s.

9. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kriminalno–pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha : [monohrafiia] / Valerii Konstantynovykh Matviichuk. – K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

10. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini : tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. – K., 1992. – S. 62–64.

11. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / Vladimir Grigor'evich Pavlov. – SPb. : Juridicheskij centr Press, 2001. – 318 s.

12. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V.D. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost'. – 1978. – № 11. – S. 40–42.

13. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnih bogatstv / A.A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugovnogo prava : v 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.]. – M., 1971. – T. 5. – S. 513–544.

14. *Piontkovskij A.A.* Ugolovno–pravovye vozzrenija I. Kanta, A. Fejrbaha, I. Fihte / Andrej Andreevich Piontkovskij. – M. : Profobrazovanie, 1971. – 112 s.

15. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justiciija. – 1982. – № 7. – S. 7–10.

16. Polnyj kurs ugovnogo prava: [v 5 t.] / pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejatelja nauki RF A.I. Korobeeva. – SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Pres, 2008. – T. 1 : Prestuplenie i nakazanie. – 2008. – 1133 s.

17. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / Aleksandr Jakovlevich Svetlov. – K. : Naukova dumka, 1978. – 304 s.

18. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.]; za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K. – Kh., 2001. – S. 130–141.

19. *Trajnin A.N.* Obshhee uchenie o sostave prestuplenija / Aron Naumovich Trajnin. – M. : Gosjurizdat, 1957. – 191 s.

20. *Fejrbah P.A.* Ugolovnoe pravo / Pavel Anzel'm Fejrbah. – SPb. : Medicinskaja tip.; tip. Gos. komerc–kollegii; tip. Imp. vospit. doma, 1810. – 616 s.

21. *Filinchuk H.H.* Slovnyk terminiv z pytan ekolohii ta bezpeky zhyttia i diialnosti: [navch. posib.] / Heorhii Heorhiiovykh Filipchuk; red. B.H. Chyzhevskiy, I.B. Zhyliiaiev; Kyivskiy mizhnarodnyi un–t, Ukrainskiy movno–informatsiinyi fond, Instytut pedahohiky APN Ukrainy, Vseukrainska ekolohichna liha, Instytut bezpeky suspilstva i liudyny. – Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2003. – 752 s. – (Slovnyky Ukrainy).

22. *Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / [gl. red. : L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov]. – M. : Sov. jenciklopedija, 1983. – 840 s.*

23. *Shabalin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedenija. V svjazi s teoriej i praktikoj socialisticheskogo upravlenija / Vladimir Aleksandrovich Shabalin. – Saratov : Sarat. un–t, 1972. – 226 s.

24. *Shishov O.F.* Stanovlenie i razvitie nauki ugovornogo prava v SSSR : Probl. Obshhej chasti (1917–1936 gg.) : [ucheb. posobie] / Oleg Fedorovich Shishov : nauch. red. V.A. Vladimirova. – M. : B., 1981. – Вып. 1: 1917–1920 gg. – 1981. – 85 s.

25. *Jadov V.A.* Sociologicheskoe issledovanie. Metodologija. Programma. Metody / Vladimir Aleksandrovich Jadov; AN SSSR. In-t konkretnyh social'nyh issledovanii. – M. : Nauka, 1987. – 239 s.

26. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8–12. – P. 1–4.

27. Diario Oficial de 27 de enero de 1984. – P. 80–101.

28. *Jozeph Raz.* Concept of a Legal System / Raz Jozeph. – Oxford, 1970. – 70 p.

29. *Kiss A.* Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.

30 Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik. Allgemeine Tell. – Berline, 1957. – 312 s.

Матвеев С.В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження суб'єкта злочину у кримінальному праві

У статті висвітлюються проблемні аспекти визначення методологічних основ дослідження суб'єкта злочину, теоретично обґрунтовано використання у кримінальному праві терміна «приватна особа» та співвідношення термінів «суб'єкт злочину» й «особистість злочинця». Особливу увагу приділено проблемі класифікації суб'єктів злочину та характеристик основних ознак суб'єктів злочину.

Ключові слова: методологія, суб'єкт злочину, особистість злочинця, приватна особа, кримінальне законодавство.

Матвеев С.В. Теоретико-методологические аспекты исследования субъекта преступления в уголовном праве

В статье освещаются проблемные аспекты определения методологических основ исследования субъекта преступления, теоретически обосновано использование в уголовном праве термина «частное лицо» и соотношение терминов «субъект преступления» и «личность преступника». Особое внимание уделяется проблеме классификации субъектов преступления и характеристике основных признаков субъекта преступления.

Ключевые слова: методология, субъект преступления, личность преступника, частное лицо, уголовное законодательство.

Matvieiev S. Theoretical and Methodological Aspects of the Study of a Subject of a Crime in Criminal Law

The article highlights the problematic aspects of the determination of the methodological grounds of the study of a subject of a crime, the theoretical justification for the use in Criminal Law of the term “a private person” and the relationship between the terms “a subject of a crime” and “a criminal personality”. Special attention is paid to the issue of classification of the subjects of a crime and characteristics of the main features of a subject of a crime.

Keywords: Methodology; Subject of a crime; Criminal Personality; Private Person; Criminal Law

Стаття надійшла до редакції 07.12.2016.